

28. GIPS I ANHYDRYT

Złóża siarczanów wapnia (gips i anhydryt) występują w Polsce w utworach mioceńskiej i cechsztyńskiej formacji ewaporatowej, towarzysząc osadom solnym (sól kamienna i sole potasowo-magnezowe). Ich zasoby geologiczne, udokumentowane w 15 złożach, wynoszą w 2008 r. ponad 260 mln t (oznacza to pomniejszenie w stosunku do 2007 r. o 0,5 %), zaś zasoby 5 złóż czynnych – blisko 129 mln ton (tabela 28.1).

Złóża mioceńskich gipsów o znaczeniu gospodarczym zlokalizowane są głównie wzdłuż północnego obrzeżenia Zapadliska Przedkarpackiego (szczególnie w dolinie Nidy), gdzie gipsy występują na dużych obszarach w formie lekko nachylonego i słabo zaburzonego tektonicznie pokładu, odsłaniając się na powierzchni lub pod kilku- do kilkunastometrowym nadkładem. Miąższość serii złożowej waha się w granicach 3-46 m, złoża cechuje dość stała jakość kopaliny, przy zawartości $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ (gips) w granicach 85-95 %. Do eksploatowanych złóż tego regionu należą Borków-Chwałowice i Leszcze.

Udokumentowane złoża cechsztyńskich siarczanów (głównie anhydryty i wtórne gipsy, powstałe z gipsyfikacji anhydrytów w strefach infiltracji wód), występujących na Dolnym Śląsku, cechują się bardziej skomplikowanymi warunkami geologicznymi (silne zaburzenia tektoniczne) oraz zmienną jakością. Eksploatowane są tu trzy złoża: Lubichów, Nowy Łąd i Nowy Łąd-Pole Radłówka (tabela 28.3). Złoża zalegają na głębokości 25-400 m, ich miąższość zmienia się od 1,7 m do 50,3 m, zaś zawartość $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ waha się od 56 % do 95,3 %. Ponadto szacunkowe zasoby nieeksploatowanych gipsów i anhydrytów, towarzyszących złożom miedzi Lubińsko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego a udostępnione wyrobiskami kopalń LGOM, określono – dla ich płycej występujących partii - na 57 mld t .

Złoża gipsów dokumentuje się do głębokości 50 m, anhydrytów – do 400 m, przy minimalnej grubości złoża dla gipsów równej 2 m, dla anhydrytów – 5 m. Przyjęta minimalna zawartość składnika użytecznego wynosi od 60 % (anhydryt) do 80 % (gips), przy maksymalnym stosunku grubości nadkładu do miąższości złoża w przypadku gipsów równym 0,5.

Stan geologicznych zasobów gipsu i anhydrytów oraz stopień ich zagospodarowania przedstawiono w tabeli 28.1.

Tabela 28.1

GIPSY I ANHYDRYTY - mln t

Wyszczególnienie	Ilość złóż	Zasoby geologiczne				Zasoby przemysłowe
		bilansowe			pozabilansowe	
		Razem	A+B+C1	C2		
ZASOBY OGÓŁEM	15	260.68	189.31	71.37	25.42	112.63
w tym - zasoby złóż zagospodarowanych						
Złoże zakładów czynnych	5	128.89	98.13	30.76	6.24	112.63
w tym - zasoby złóż nie zagospodarowanych						
Razem -	7	128.22	87.70	40.52	19.13	-
1. Złoże rozpoz. szczegółowo	5	94.96	87.70	7.26	17.90	-
2. Złoże rozpoz. wstępnie	2	33.26	-	33.26	1.23	-
w tym - złoże, których eksploatacji zaniechano						
Razem -	3	3.58	3.48	0.10	0.05	-

Rok 2008 jest kolejnym rokiem dodatniego bilansu obrotów handlu zagranicznego gipsem i wyrobami gipsowymi. Eksport w 2008 r. wyniósł 599,8 tys. t za ponad 281 mln PLN, głównie w postaci wyrobów budowlanych. Zakupiono za granicą 467,4 tys. t surowca (o 28 % mniej, niż rok wcześniej), głównie w postaci tynków gipsowych. Wartość importu wyniosła 110 mln PLN i była niższa o 27 mln PLN niż w 2007 r.

Wielkość, wartość i główne kierunki polskiego importu i eksportu gipsu przedstawia tabela 28.2.

Tabela 28.2

Kierunki polskiego importu i eksportu gipsu, tynków gipsowych i gipsowych materiałów budowlanych

IMPORT				EKSPORT			
Lp.	Kraj	Ilość tys. ton	Wartość tys. PLN	Lp.	Kraj	Ilość tys. ton	Wartość tys. PLN
	Świat (ogółem)	467,44	109 692		Świat (ogółem)	599,79	281 164
1	Niemcy	356,46	80 333	1	Rumunia	183,96	88 290
2	Francja	9,00	7 620	2	Rosja	114,38	50 475
3	Czechy	91,85	5 620	3	Ukraina	114,24	43 265
4	Belgia	2,39	4 129	4	Białoruś	33,39	17 035
5	Szwecja	0,26	3 359	5	Litwa	37,14	16 739
6	Wielka Brytania	2,52	2 755	6	Węgry	35,92	14 690
7	Chiny	0,20	1 344	7	Francja	17,14	12 059
8	Hiszpania	0,75	1 194	8	Czechy	13,70	8 361
9	Stany Zjednoczone	0,37	1 057	9	Słowacja	11,52	5 440
10	Austria	2,07	814	10	Bułgaria	7,38	4 574

IMPORT				EKSPORT			
Lp.	Kraj	Ilość tys. ton	Wartość tys. PLN	Lp.	Kraj	Ilość tys. ton	Wartość tys. PLN
11	Dania	0,40	708	11	Niemcy	2,61	4 364
12	Łotwa	0,71	316	12	Mołdawia	11,50	4 313
13	Włochy	0,08	133	13	Serbia	4,66	2 267
14	Litwa	0,19	124	14	Łotwa	5,75	2 256
15	Słowacja	0,06	51	15	Holandia	1,11	1 661
16	Węgry	0,00	50	16	Kazachstan	1,37	1 611
17	Nikaragua	0,05	33	17	Norwegia	1,39	1 517

Wydobycie gipsów i anhydrytów w 2008 r. wyniosło ok. 1 482 tys. t (w tym: gipsu z 4 złóż – ok. 1283,7 tys. t i anhydrytu z 3 złóż – ok. 197,5 tys. t) i zmniejszyło się o 3,5 % w stosunku do ubiegłego roku. Nie maleje zarazem wykorzystanie gipsów odpadowych, powstających w procesie odsiarczania spalin w elektrowniach.

Przy odwadnianiu kopalń gipsu i anhydrytu szcerpiano łącznie 4 380,21 tys. m³ wód, klasy wód pitnych i przemysłowych oraz zasolonych o zawartości jonów w przedziale: Cl - 0,01-0,03 g/l i SO₄ – 0,03-1,44 g/l (67 % tej objętości uzyskano ze złoża Lubichów, zaś 26,6 % ze złoża Borków-Chwałowice). Wykorzystano z nich jedynie ok. 132 tys. m³, pozostała ilość została zrzucona do wód powierzchniowych. Podczas eksploatacji złóż na zwałowiskach wewnętrznych złóż Borków-Chwałowice i Leszcze składowano odpady pogórnice, głównie gliny nadkładowe i kras, których w 2008 r. przybyło łącznie 597,83 tys. t, z czego blisko 491 tys. ton stanowią odpady ze złoża Leszcze.

Stopień rozpoznania zasobów i stan zagospodarowania, a także wielkość wydobycia z poszczególnych złóż zestawiono w tabeli 28.3.

Tabela 28.3

Wykaz złóż gipsu i anhydrytu - tys. t

Lp.	Nazwa złoża	Stan zag. złoża	Z a s o b y		Wydo- bycie	Powiat
			geologiczne bilansowe	przemy- słowe		
ZŁOŻA UDOKUMENTOWANE złóż : 15; OGÓŁEM			260 685	112 632	1 482	
woj. DOLNOŚLĄSKIE złóż : 4			74 836	62 318	223	
1	Lubichów	E	41 432	39 459	96	Bolesławiec
2	Nawojów Śląski	P	2 119	-	-	Lubań
3	Nowy Łąd	E	19 355	11 167	90	Lwówek Śl.
4	Nowy Łąd-Pole Radłówka	E	11 930	11 692	37	Lwówek Śl.

Lp.	Nazwa złoża	Stan zag. złoża	Z a s o b y		Wydo- bycie	Powiat
			geologiczne bilansowe	przemysłowe		
woj. PODKARPACKIE złóż : 2			4 120	-	-	
1	Łopuszka Wielka	Z	168	-	-	Przeworsk
2	Siedliska	R	3 952	-	-	Rzeszów
woj. ŚWIĘTOKRZYSKIE złóż : 8			174 047	50 314	1 259	
1	Borków-Chwałowice	E	34 484	34 484	541	Kielce Pińczów
2	Gartatowice	Z	1 303	-	-	Pińczów
3	Leszcze	E	21 686	15 829	718	Pińczów
4	Łatanice-Skorocice	R	14 500	-	-	Busko-Zdrój
5	Siesławice	Z	2 100	-	-	Busko-Zdrój
6	Skorocice-Chotelek	R	22 337	-	-	Busko-Zdrój
7	Uników-Galów-Szaniec	P	31 140	-	-	Busko-Zdrój Pińczów
8	Winiary	R	46 496	-	-	Pińczów
woj. WIELKOPOLSKIE złóż : 1			7 683	-	-	
1	Wapno	R	7 683	-	-	Wągrowiec

Opracował: Grzegorz Czapowski